

DE FINNIS CORNUTIS

Tuomo Pekkanen

I

Historia Norwegiae ab auctore ignoto c. 1170–1220 composita inter primos fontes litterarios numeratur, in quibus gentes Scandinaviae septentrionalis describuntur. Ex occasu et aquilone auctor ille anonymus dicit Norwegiam circumsaepam esse oceano, a meridie habere Daniam (Daciam) et Balticum mare, ab oriente sole Swethiam (Svealand), Gautoniam (Götaland), Angariam (Ångermanland), Iamtoniam (Jämtland); in his partibus gentes esse Christianas, trans Norwegiam autem ab oriente gentes paganismo inservientes extendi:

Versus vero septemtrionem gentes perplures paganismo (proh dolor!) inservientes trans Norwegiam ab oriente extenduntur, scilicet Kiriali et Kwaeni, cornuti Finni ac utrique Biarmones. Sed quae gentes post istos habitent, nihil certum habemus. (*HN* 7–8)

Kiriali (plerumque Careli), Kwaeni, Biarmones in litteris Latinis anterioribus non nominantur sed Finni (Fenni), iam in Germania Taciti (98 p.Ch.n.) descripti, apud auctores antiquos et mediaevales admodum saepe occurrunt (Pekkanen 1989; 1999, 94–95). Kwaeni et terra eorum (*Cwenas*, *Cwena* land) primum describuntur in relatione itineris, quod Ottar Norwegus in Biarmiam circiter a. 875 fecit quamque Rex Alfred ad versionem Anglo-Saxicam historiae Orosii adiunxit.¹ Ex relatione Ottaris et testimoniis posterioribus patet Biarmones apud Lacum Album et fauces fluminis Dvinae habitasse.² Itaque Finni, inter Kwaenos et Biarmones iacentes, haud procul ab illo lacu esse poterant. Novum est, quod *cornuti* appellantur. Viri docti iterum iterumque rem insolitam explicare conati sunt sed hucusque nihil nisi coniecturas plus minusve incredibiles proferre potuerunt. In commentario textus, quem Ekrem et Mortensen ediderunt (ad locum), summarium harum opinionum habemus:

In earlier research on *HN* [i.e. *Historia Norwegiae*] they have been taken to be inhabitants of Finland. But according to *HN* some of them crossed over into Norway. Whether the nickname *Cornuti* is used traditionally, or whether it derives from their special caps, from their having used tools made of horn, their having been adorned with figures or jewellery, or their having been drawn by reindeer with horns when they were hunting, remains a matter of coniecture. (Ekrem et Mortensen in *HN*, ad loc.)

---

¹ Posteriora de Kwaenis testimonia sedulo collegit et edidit Kyösti Julku in opere *Kvenland – Kainuunmaa*. *Studia historica septentrionalia* 11, Oulu 1986.

² Relationem Ottari una cum versione Suetica edidit H.G. Porthan, *Opera selecta*. Pars quinta 1873, 45–99, cum versione Finnica Julku, op.cit. 52–54.

Karl Milan, qui dissertationem laude dignam de Finnis Taciti anno 2001 divulgavit, in alio libro varias explicationes et interpretationes tractavit, quas appellatio *cornuti Finni* evocavit (Milan 2005, 9–17). Propositum ipsius, quod Finni ex moribus *cornuti* appellati essent, scilicet ab uxorum communione, quas hospitibus permittebant, prioribus coniecturis supra citatis vix probabilius est.

II

Commune omnium fere adiectivi *cornuti* interpretum est, quod censent *cornu* ad capitis cornua aut formam eorum spectare et Finnos *cornutos* cornibus capitis ornatos fuisse aut aliquid capitis cornibus simile habuisse. Res facile est intellectu, nam vocabula neutra quartae declinationis sunt in lingua Latina pauca (praeter *cornu*, exstant *gelu*, *genu*, *pecu*, *veru*), et in omnibus fere grammaticis pro exemplo declinationis positum est *cornu*, cui sensus datur ‘cornu sc. capitis’ (Germ. ‘Horn’). Itaque mirum non est, quod orta est opinio cornutos Finnos fuisse Satyros aut homines, qui in capite cornua haberent. Sed vocabulum *cornu* alios quoque sensus habet, qui auspiciorem originem appellationis *cornuti Finni* praebent. Thesaurus Linguae Latinae (sub voce *cornu*) praebet testimonia, in quibus vocabulum *cornu* de rebus adhibetur, quae e cornea natura constant, ut de avium rostris et de ungulis equorum, boum, Panis:

* *rostrum avis*: Ovidius, *Metamorphoses* 14, 502 oraque *cornu* / indurata rigent finemque in acumine ponunt.

* *cornu pedis animalium quadrupedum*: Cato, *De agricultura* 72 boves ne pedes subterant, pice liquida *cornua* infima unguito; Vergilius, *Georgica* 3, 88 (equus) solido graviter sonat ungula *cornu*; Ovidius, *Metamorphoses* 2, 671 perpetuo *cornu* levis ungula crescit; Calpurnius, *Ecloga* 6, 54 et tornata brevi substringitur ungula *cornu*, ibidem 7, 58 non sine *cornibus* apros; Valerius Flaccus 5, 153 litora, quae *cornu* pepulit Saturnus equino; Silius Italicus 3,550 dumque premit sonipes duro vestigia *cornu*, / ungula perfossis haesit compressa pruinis; ibidem 4, 95 sonoro / quadrupedum *cornu* tellus gemit. – De pedibus caprinis Panis: Silius Italicus 13, 327 Pan semper et imo / vix ulla inscribens terrae vestigia *cornu*.

* Apud poetas *cornipes* de equis et de Fauno dicitur: Vergilius, *Aeneis* 7, 779 *cornipedes* arcentur equi; Ovidius, *Ars amandi* 1, 280 femina *cornipedi* semper adhinnit equo; Ovidius, *Fasti* 2, 361 *cornipedi* Fauno; Seneca, *Phaedra* 809 si dorso libeat *cornipedis* vehi; Lucanus 8, 3 *cornipedem* exhaustum cursu; Statius, *Thebais* 7, 137 aliena ... cogunt ad iuga *cornipedes*.

Quae cum ita sint, *cornuti* / -a dici possunt non solum animalia cornua capitis gestantia sed etiam quadrupedes pedis cornu sive ungula ornatos, ut equi, apri aliique, quin etiam Pan et Faunus, qui caprinos pedes habere dicebantur. Itaque non est necesse, sicut adhuc factum est, Finnis capitis cornua imponere, quod ridiculum sonat, sed potius quaerere, an propter pedum cornua *cornuti* appellari potuerint. Pro hac interpretatione testimonia tam antiquissima quam recentiora inveniuntur.

Aulis J. Joki (1913–1989), professor linguarum Finno-ugricarum in Universitate Helsinkiensi annis 1965–1977, scribit calceamenta, quibus Tavgi-Samoiedi utuntur, esse cylindrica, ex pelle tarandri facta, parte anteriore tam brevi, ut ungulata videantur (*EF* 7, 1024). Tavgi, maxime septentrionales ex populis Russiae, apud litora Maris Glacialis in paeninsula Taimyr habitantes in Avamos occidentales et Vadievehos orientales dividuntur (Ib. 1022). Kai Donner, philologus et explorator linguarum Samoiedicarum peritus, qui annis 1911–13 et 1914 itinera ad Samoiedos Sibiriae fecit, in vico Dudinka apud fauces fluminis Ienisei mense Decembri 1913 Avam-Samoiedos convenit, quos his verbis describit:

Sitten (Dudinkaan) tuli komeihin, naalinnahalla koristettuihin säkkiturkkeihin puettuja Avam-samojedeja. Päähineessä heillä oli ketunhätä ja jaloissa aivan

pyöreät poronahkasaappaat. Jalkineittensa takia heitä sanotaan kaviollisiksi miehiksi. He ovat järjestänsä pakanoita sekä asuvat kaukana Jäämeren rannoilla edustaen Aasian pohjoisinta kansaa. (Donner 1922, 177)

Quod Latine verti:

Deinde in Dudinkam Avam-Samoiedi venerunt, induti pulchris sacciformibus vestibus pelliceis, quae ornatae erant pelle vulpis arcticae. In tegimine capitis caudam vulpis habebant et in pedibus calceamenta prorsus rotunda (cylindrica) ex pelle tarandri facta. Propter calceamenta viri ungulati / cornipedes appellantur.³ Omnes sunt pagani et procul in litoribus Maris Glacialis habitant maxime septentrionalem populum Asiae repraesentantes.

Descriptio Donneri ostendit Avamos ipsos se viros ungulatos non nominavisse sed ita ex calceamentis appellari. Ex verbis eius “heitä sanotaan kaviollisiksi miehiksi” (cornipedes / ungulati appellantur), concludi potest appellationem cornipedis non fuisse opprobrium temporarium sed appellationem usitatam hominum, qui calceamenta eius generis, in frigore necessaria, in regionibus orbis frigidissimis habebant. Ideo non est mirum, quod testimonia de hominibus ungulatis in extremo orbe septentrionali habitantibus iam in litteris antiquis invenimus.

Nganasani, antea Tavgi appellati, in photographemate a. 1927 facto. Multimedia Art Museum Moscoviae

<http://fi.wikipedia.org/wiki/Nganasanit>⁴

³Annotatio de calceamentis Avamorum deest in editionibus Suetica et Germanica operis Donneri. Descriptio calceamentorum apparet auctori tanti momenti fuisse, ut eam ad textum operis Finnicum adderet, quem ipse edidit. Nescimus, qua lingua (Russice aut Samojedice?) Donner Avamos cornipedes appellari audiverit.

⁴Recentius de his calceamentis photographema praebet www.arcticphoto.co.uk /Arctic Peoples / ngasan / KTY. 0042-02: “A Ngasan woman wearing traditional cylindrical shaped skin boots.”

III

Primus auctor, qui aliquid de regionibus arcticis novit, est Aristeas Proconnesius, qui c. 630 a.Chr.n. in Mediam Asiam iter fecit et de eo narrationem poeticam *Arimaspeia* (de Arimaspiis / de itinere in terram Arimasporum) intitulatam scripsit. Opus nobis non remansit, sed Herodotus et alii quidam auctores fragmenta eius in operibus suis incluserunt (Bolton 1962, 206–214). Gentes ab Aristeas descriptae in ordinem approximativum inter se poni possunt (Pekkanen 1986, 181–183). In extrema parte itineris novit Argippaeos, a quibus audiverat in septentrione esse montes altissimos, in quibus *Aigipodes*, homines caprinis pedibus, habitarent; trans illos alios vivere homines, qui sex menses dormirent (Herodotus 4, 23–25). Herodotus id pro vero non habebat, sed veri similiter narrationes de longa nocte hiemali regionum arcticarum tali opinioni causam dederant. Eodem modo de Aigipodibus, caprinis pedes habentibus, iudicandum est. In litteris posterioribus *Hippopodes*, homines equinis pedibus, saepius occurrunt (Aalto et Pekkanen 1975, 253). Pomponius Mela (I p.Chr.n. saeculo), eos in ora septentrionali Sarmatiae locavit, Plinius maior (nat. 4, 95) in litore Oceani septentrionalis.⁵ Nomen et Aigipodum et Hippopodum originem naturalem in eo invenit, quod calceamenta pellicea habebant, quorum prima pars unguiae pedis caprini aut equini similis erat. Tam Aigipodes quam Hippopodes Samoiedi haberi possunt (Pekkanen 1986, 183).⁶ Sedes Samoiedorum, qui vitam nomadicam ut pastores tarandrorum, piscatores venatoresque agebant, in ora Maris Glacialis a Lacu Albo et flumine Dvina ad flumen Jenisei extendebant (Donner 1922, 9). Aliquot familiae Samoiedorum, qui Nenets appellantur, adhuc vicesimo saeculo in paeninsula Kola (Russice *Kolski poluostrov*) vivebant (*EF* 7, 1022). Calceamenta hiemalia eorum similiter unguata videntur atque Tavgorum, etsi eodem modo cylindrica non apparent.⁷

In litteris mediaevalibus, quin etiam in investigationibus hodiernis, relationes antiquissimae de terris hominibusque remotioribus pro mendaciis aut fabulis saepe habentur. Regiones mundi longinquaе a hominibus monstruosis habitari olim credebantur, ut ostendunt e.g. imagines, quibus textus de eis narrantes decorabantur.⁸

Pytheas Massiliensis (c. 330 a.Chr.n.), qui primus ex auctoribus antiquis in Oceano Germanico et in Mari Baltico navigavit et multa de Europa septentrionali narravit, fabulator habebatur, quia quae de terris populisque in septentrione visis rettulerat, mirabiliora erant quam quae crederentur. E.g. Strabo (c. 63 a.Chr.n. – 19 p.Chr.n.) eum virum mendacissimum (1, 63) appellavit. Hodie autem constat Pythean fuisse exploratorem haudquaquam despiciendum, qui multa et pretiosa de Europa septentrionali cognovisset. Opus eius *de Oceano* tantum in fragmentis (Mette 1952) nobis mansit neque facile est dictu, quae de regionibus septentrionalibus apud historicos posteriores narrata re vera originem in opere Pythae habuerint. Antea ostendi ea, quae Tacitus de Hellusiis et Oxionibus in fine Germaniae narrat et fabulosa habet,⁹ a Pythea derivata esse; in nomine Oxionum latere vocabulum

⁵ Iuxta Hippopodas Mela et Plinius posuerunt homines, quibus magnae aures pro veste essent. Nominis forma est apud utrumque corrupta, salva apud Isidorum, *Origines* 11, 3, 19: *Panotios apud Scythiam esse ferunt, tam diffusa magnitudine aurium, ut omne corpus eis contegant*. Lennart Meri (praesidens Estoniae 1992–2001), qui multa itinera ad populos Finno-ugricos in Russia fecerat, mihi a. 1983 coram narravit apud Syriaenos (hodie Komi) in usu adhuc esse tegimina capitis, ex quibus usque ad medium corpus penderent tegimina aurium tam longa, ut corpus ambirent (Pekkanen 1996–1997, 4).

⁶ Tomaschek II p. 66 censet Aigipodas fuisse aborigines Ugricos, Samoiedicos apud flumen Ienisei habitantes et Mongolicos: “Die Leute mit Ziegenfüßen ... waren ugrische, samojedische und mongolische Aboriginer.”

⁷ Vide: www.arcticphoto.co.uk / Arctic Peoples / forest Nenets / RY.090-15: “A forest Nenets man wearing traditional reindeer winter boots.” De calceamentis Ngasanorum recentiora photographemata praebet etiam Björklund 1995, 75, 79.

⁸ Vide e.g. www.theoi.com/Phylos/Hippopodes.html, ubi imago Hippopodis ex Chronica Nurenburgensi (a. 1493) expressum est.

⁹ Tacitus, *Germania* 46 *Cetera iam fabulosa: Hellusios et Oxionas ora hominum vultusque, corpora atque artus ferarum gerere: quod ego ut incompertum in medium relinquam.*

Finnicum *oksi* ‘ursus’ et Hellusiorum nomen a viris doctis iam olim cum radice Indogermanica, quae alcem significat (Graecum *ellós*, Lituani *ėlnis*) coniunctum esse (Pekkanen 1983). Ursus et alces apud Finnos animalia sacra habebantur, de quibus veterrima testimonia habemus in sculpturis palaeolithicis et in poesi populari aliisque Finnorum traditionibus (Ib. 59–60). Hellusii et Oxiones nomina originis indigenae habebant, Finnorum autem inter Kwaenos et Biarmos habitantium cognomen Cornutorum, quo a ceteris Finnis separabantur, oportet sit versio Latina vocabuli indigenae, quo vicini eos nominabant. De origine eius aliquid coniectare ausim.

IV

Fenni et Finni antiquorum Sami (Lappones) sunt habendi, sicut Karl Milan singillatim ostendit (Milan 2001) et viri docti hodie unanimiter censent, sed duodecimo saeculo nomen Finnorum novam adsciscit vim, cum etiam de Suomalaeniis (*suomalaiset*) incipit usurpari. Hi enim medio saeculo duodecimo ad fidem Christianam verti coeperunt (Pekkanen 2006) et scriptores Latini de neophytis narrantes nomen vetus Lapponum ad eorum vicinos adaptaverunt. Ex litteris adhuc exstantibus primum documentum, ubi nova nominis significatio clarissime apparet, est epistula Papae Alexandri II archiepiscopo Upsaliensi die nono mensis Septembris anni 1171 aut 1172 data: “Gravis admodum et difficilis est ad apostolicam sedem querela perlata, quod Phinni semper, imminente sibi exercitu inimicorum, fidem servare christianam promittunt”, etc. (*Finlands Medeltidsurkunder* I 12). Cum Finnorum nomen ita duplicem usum et significationem invenisset, necesse fuit ad novam Samorum recurrere appellationem, ut populi septentrionales inter se distinguerentur. Hoc est nomen eorum *Lappo*, *-onis*, plur. *Lappones*, *-um* aut *Lappi*, *-orum*, regionis vero *Lappia* aut *Lapponia*, *-ae*, quorum nominum prima testimonia eiusdem fere aetatis sunt, qua Finnorum nominis initium cepit ambiguitas. In fabula Islandica *Fundinn Noregr* (Latine ‘Inventa Norvegia’), quae duodecimo saeculo exeunte exstitisse creditur, Sami vocantur *Lappir*, et Saxo Grammaticus, rerum scriptor eiusdem fere temporis, terram eorum appellat *Lappiam*: 1,4,15 *Helsingiam ei cum utraque Lappia ... contribuit*. In documento Suetico anni 1328 habemus nomen populi *lappa*: *Diplomatarium Suecanum* IV 73: *homines silvestres et vagos, vulgarter dictos ‘lappa’, in suis venacionibus nullus debet impedire*. Nomen *Lappi*, *Lappones* (Suetice *Lappar*, Finnice *lappalaiset*) apud Samos ipsos contumeliosum habetur. Ideo collega nostra Sunniva des Bouvrie, quae prope Samos habitans huius rei peritissima est, me saepe monuit, ut etiam in Latinis litteris hodiernis potius *Sami* quam *Lappones*, *Lappi* scriberetur.

Cum vocabulum *cornuti* ut ‘pedis cornibus praediti, ungulati, cornipedes’ intellegatur, quaestio oritur, an qua connectio semantica inter illud et nomen *Lappi*, *Lappones* inveniri possit. Origo huius veri similiter in linguis Scandinavicis est quaerenda, sed quid significet, qualem etymologiam habeat, vexatissima est quaestio, de qua nulla apud doctos concordia est. Karl Milan censebat consideratione dignum esse, an vocabulum *lapp* / *lab(b)*,¹⁰ homonymum Lapponum appellationis, aliquo modo ad Lappones etiam semanticè adiungi posset (2005, 53–55). Postquam complura testimonia de scridatione (Suetice ‘skidåkning’) apud Lappones citavit (Ib. 56–65), arbitratur fieri potuisse, ut hi ex scridis suis (Suetice ‘*skida*’, Finnice ‘*suksi*’) apud vicinos *Lapp(i)* appellati essent. Pro argumento habebat, quod Verelius (vide n. 9) vocabulum *lapp* ‘Solea pedis’ interpretatur, et quod Lappones, qui Scridifinni nominantur, apud quosdam auctores neolatinos *soleis ligneis* currere narrantur. Sicut quidam Finni iam antiquitus a scridis suis *Scridifinni* appellabantur, ita Milan censebat (Ib. 62), Samos novo nomine *Lapp(i)* vocari coepisse, cum appellatio *Finni* ambigua facta esset. Homines igitur eodem nomine appellatos esse, quod habebant instrumenta, quibus prolabebantur.

¹⁰ Verelius, 1691: LAPP “Solea pedis Ursi, Lupi, Canis / Biorn, Warg och Hundklor”; Torp, 1919: LABB “stor fot (paa dyr), grov haand”; Hellquist, 1948 : LABB: “grov hand, fot på djur ...Jfr. fhty *lappo* m., flat hand, årblad. *Labb* förhåller sig till germ. *Lap* som *flabb*- till germ *flap*-”.

Equidem in testimoniis, quae Milan praebet, multa inuenio notatu digna, etsi conclusiones eius claudicant. Verum est, quod nomen *lapp* a lexicographo Verelio recte vertitur ‘solea (pedis)’, itemque quod *scrida* (Germ. ‘Ski’, Suet. ‘skida’, Finn. ‘suksi’) apud complures auctores Latine redditur ‘solea (ligna)’.¹¹ Ex his facillime se praebet aequatio *lapp* = *scrida*, *skida*. Sed talis nominis *Lapp*, *Lappi*, *Lappones* significatio non est peiorativa neque ullam offensionem praefert. Neque testimonia indigena, quae probent *lapp* scridas (Germ. ‘Ski’, Suet. ‘skida’, Finn. ‘suksi’) significare, habemus. Aequatio *lapp* = *scrida* tantum ita valet, ut utrumque vocabulum Latine *solea* reddi potest. Ideo credibile non est, ut Milan cogitat, Scridifinnos nomen *Lappi* e scridis suis, quibus movebantur, accepisse.

Aptior mihi videtur eiusdem vocabuli (*lapp* / *labb*) sensus ‘pes unguatus / ungifer animalium quadrupedum’.¹² Pehr Högstöm in descriptione terrarum Lapponum (*Beskrifning öfver de til Sweriges Krona lydande Lappmarker* 1747, 55) de origine nominis eorum sententiam dicere non vult et scribit sua nihil interesse sitne origo vocabuli *Lapp* in Finno-*loppu* ‘finis’ an in Suecorum *lapp* ‘pannus’, quo vestes reficiuntur, an in *Getklöf* ‘ungula caprae’, quam veteres Gothi *lapp* appellavisse dicuntur, an *läppa*, ut terris septentrionalibus vespertilio appellatur, an *löpa* ‘currere’.¹³ Ex his etymologiis duae primae (< Finn. *loppu* ‘finis’ vel Suet. *lapp* ‘pannus’) suos adhuc habent fautores, ceterae (< Suet. *Getklöf*, *läppa*, *löpa*) nullos. Coniecturae *Lapp* < *läppa* vel *löpa*, quae in similitudine phonetica consistunt, nullis argumentis realibus sustentur. Sed significatio ‘ungula caprae’ (*Getklöf*), quae nullos postea invenit defensores, temere reiicienda non est, praesertim cum gentes arcticas ex calceamentis unguatis iam olim appellatas esse constat. Infans non est una cum aqua sordida deicienda, vel ut in Italia dicitur “*non buttar via il bambino insieme con l’acqua sporca.*”

Auctorum antiquorum *Aigipodes* et *Hippopodes* atque *Viri cornipedes* / *ungulati* (“kaviolliset miehet”) a Kai Donner anno 1913 coram visi nec non *cornuti Finni* indicant gentes Eurasiae maxime septentrionales a calceamentis tam olim quam adhuc saeculo undevicesimo cognomen invenisse. Genus calceorum per saecula idem mansit, nam nulla materia aptior ad frigus arcticum expellendum esse potest quam pellis animalium hirsutorum. Quae cum ita sint, inter varias coniecturas de etymologia nominis Lapponum, admodum probabilis mihi videtur ‘ungula caprae’, ea tamen modificatione, ut in locum pedis caprini ponamus cervinum vel tarandrinum pedem (hjortklöv, renklöv). Intelligendum censeo Finnos illos inter Kwaenos et Biarmos habitantes, sicut Samoiedos, calceamenta habuisse, quae effecerunt, ut pedes animalis quadrupedis habere viderentur et cognomine contumelioso *Lapp* (Suetice ‘klöv’, Germanice ‘Klaue’, Finnice ‘sorkka’) a vicinis vocarentur. Cum nomine *Lapp*, quod primitus pedem cornu vel ungula praeditum significat, homo appellatur, agitur de figura synecdoche, ubi pars pro toto ponitur. *Lapp* dici potest de homine Samico sicut e.g. Latine ungula non tantum de ungula equi sed etiam de ipso equo.¹⁴ Origo vocabuli est Indogermanica, ut censet Joki (1973, 277), qui cum eo iungit, praeter Sueticum *labb* et

¹¹ Deficiente proprio vocabulo ad scridas Latine appellandas auctores mediaevales et posteriores varias circumlocutiones invenerunt, quas deinde alter ab altero mutuabatur: *soleae lignae*, *lignei calcei aut soleae*, *asseres pedibus suffixi*, *lignum incurvum ad arcus similitudinem*, *pandae trabes*, *lubrici stipites*, *lignae plantae*, *plana ligna instar arcuum in anteriori parte curvata*, *ligna repanda* (Milan 2005, 54–65). Vocabula *scrida*, *scridare*, *scridatio*, *scridator*, *-trix* (Suetice ‘skida’, ‘åka skidor’, ‘skidåkning’, ‘skidåkare’) sunt neolatina et recentissima, quae ex prima parte (*Scridi-*, *Scrithi-*) nominis Scridifinnorum derivata in Nuntiis Latinis Radiophoniae Finnicae Generalis adhibentur. *Narta*, *nartare*, *nartatio*, *nartator*, *-trix*, quibus in Lexico auxiliari Christiani Helfer (ed. 1991) ‘Ski’, ‘skilaufen’, ‘Skilaufer’, ‘Skiläufer’ vertuntur, sunt neologismi et pertinent imprimis ad sclodationem, ‘Schlittenfahrt’, nam *narta* est sclochia Samoiedorum, quae adhuc est communis in regionibus arcticis.

¹² Knudsen et Sommerfelt, 1937: LABB ‘stor fot på klodyr’. Item Hellquist 1948, vide n. 9.

¹³ “Men om ordet *Lapp* kommer af Finnarnas *Läppu* eller Swenskarnas *Lapp*, sådan som man lappar kläder med, eller *Getklöf*, som de gamla Göthar skola kallat *lapp*, eller *läppa*, som man i Nordlanden kallar flädermössen, eller ock af *löpa* etc. gör mig lika mycket...”

¹⁴ Georges, s.v. *ungula*: 1. ‘die Klaue’, ‘der Huf’, 2. ‘das behufte Pferd’.

palaeotheodiscum *lappo* (v. Hellquist, supra n. 9), etiam Lettonicum *lāpa*, Lituanicum *lópa*, Russicum *lápa*, quae pedem quadrupedis ('Pfote') significant.

Cum agitur de regionibus longinquis, ubi gentes et populi nomades vel inculti habitant, nomina gentium vel populorum sunt plerumque anteriora quam appellationes terrarum et regionum, quae pro certo nota non sunt. E. g. *Suiones*, *Fenni* / *Gotones* iam primo p.Chr.n. saeculo apud Tacitum occurrunt, sed *Suonia* / *Sueonia*, *Fennia* / *Phinnia*, *Gothia* non ante quam post mille fere annos in litteris inveniuntur.¹⁵ Ita etiam ex nomine Lapporum vel Laponum regio, ubi habitabant, *Lappia*, *Laponia* appellata est.

Antea in variis studiis ostendi haudquaquam rarum esse, ut nomina gentium vel populorum ex una lingua in alteram vertantur. Nomen *Germani*, quod in Bello Gallico Iulii Caesaris primum occurrit, versio Latina haberi potest Germanicae appellationis *Sciri*, quam in inscriptione inter 290–200 a.Chr.n. datatam primum habemus (Pekkanen IF 1971 et 1972). Quaedam nomina *Slavorum*, quae non ante quam sexto saeculo in litteris occurrunt, ex testimoniis Graecis, Latinis et Sarmaticis inde a Herodoto reconstrui possunt (Pekkanen, 1968 et 1971). Similiter probabile est nomen, quo *Hungari* a vicinis vocantur, originem habere in appellationibus Sarmatarum regionum, qui in planitie Hungariae sedes habebant (Pekkanen 1973 et 1996–1997, 7–8). Itaque etiam nomen *Lapp* 'pes unguatus' et Latinum *cornutus* 'unguatus' alter alterius versiones haberi possint, sed potius dixerim utrumque primam originem ex forma calceamentorum duxisse.

Operae pretium est temptare, an ex significatione, quam nomini Lapporum supra dedimus, etiam ad nomen *Finnorum* / *Fennorum* aliquid novi percipi possit. Taciti de moribus Fennorum narratio est tam accurata, ut originem habere debet in relatione auctoris, qui ipse apud Samos fuit. Mea de hac re sententia est, quod auctor ille nemo nisi Pytheas esse potuit (Pekkanen 1983, 52–53). Antequam Sami nomine *Lappi(r)*, *Lappones* vocari incipiunt, historia nominis *Finnorum* / *Fennorum* est mille ducentorum annorum, si eam a Tacito ducimus, mille quadringentorum annorum, si inde a Pythea. Quia agitur de nomine, quo nec Sami nec Finni ipsi de se ipsis umquam usi sunt, oportet sit a vicinis Germanis datum, ut hodie communis est opinio. Etymologia est incerta, sed sunt, qui censeant id cum Germanico *finden* ('gehen, gehend auf etwas treffen') coniungendum esse et venatores vel piscatores vagantes significare (Much 1967, 527). Haec est coniectura vix credibilis, quae tamen a philologis et historicis saepe citatur, quia nihil probabilius repertum est. Novam viam etymologiae reperiendae aperire possit significatio (Suetice) 'klöv', (Germanice) 'Klaue', (Finnice) 'sorkka', nominis *Lapp*, ad quam ex cornutis Finnis incipientes pervenimus. Inter versiones vocabuli Finnici 'sorkka' Germanicas habemus inopinanter substantivum *Finne* ('caput bifurcum mallei', Germ. 'gespaltene Finne', Finnice 'vasaran sorkka'), quod – forsitan casu? – homonymum est nominis *Fennorum* / *Finnorum*. Origo eius est, ut videtur, in Indogermanica radice *pin-* / *pen-*, cf. Latinum *penna*, *pinna*, Sueticum *pen*, Anglicum *peen*, Germanicum *Pinne*. Profundiores investigationes semanticae huius radicis sunt sine dubio necessariae, quas ego in hac opella in medio relinquo.

Quae cum ita sint, nomina supra tractata, *cornuti*, *Lapp*, *Fenni* / *Finni*, ad eundem campum semanticum pertinere videntur et explicationem habere in calceamentis hominum arcticorum, sicut testantur Aigipodes, Hippopodes et praesertim Samoiedi, quos Kai Donner anno 1913 vidit et viros cornipedes propter calceos appellari audivit.

¹⁵ Apud Adamum Bremensem (c. 1075) sunt *Sueonia* (4,15), *Westragothia*, *Ostrogothia* (4,23); apud Saxonem Grammaticum (c. 1200) *Finnia* (5,10,2) et *Phinnia* (1,4,15).

Opera memorata

- Aalto, Pentti et Pekkanen, Tuomo. *Latin Sources on North-Eastern Eurasia I–II*. Asiatische Forschungen 44 et 57. Wiesbaden: Harrassowitz, 1975 et 1980.
- Bjørklund, Ivar. “A journey to the Bolshezemelskaja Tundra.” *The Barents Region*. Eds. Ivar Bjørklund, Jakob J. Møller & Per K. Reymert. Tromsø: Tromsø Museum, 1995.
- Bolton, J.D.P. *Aristeas of Proconnesus*. Oxford: The Clarendon Press, 1962.
- Donner, Kai. *Siperian samojedien parissa*. Helsinki: Otava, 1915 (novae editiones 1923 et 2012). *Editio Suetica Bland samojeder i Sibirien*, 1915; *Germanica Bei den Samojeden in Sibirien*, 1926.
- EF* = *Encyclopedia Fennica*. Otavan iso tietosanakirja 7, Helsinki: Otava, 1966.
- Finlands Medeltidsurkunder*, samlade och utgifna genom Reinh. Hausen I, Helsingfors: Finlands statsarkiv, 1910.
- Georges, Karl Ernst Georges. *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch*. Unveränderter Nachdruck der achten verbesserten und vermehrten Auflage, von Heinrich Georges, 2 Bände. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998.
- Helfer, Christian. *Lexicon Auxiliare: Ein deutsch-lateinisches Wörterbuch*. Dritte, sehr verbesserte Auflage. Saarbrücken: Verlag der Societas Latina, Universität des Saarlandes, 1991.
- Hellquist, Elof. *Svensk Etymologisk Ordbok*, Lund: Gleerup, 1948.
- HN* = *Historia Norwegiae*. Eds. Inger Ekrem et Lars Boje Mortensen. Translated by Peter Fisher. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 2006.
- Högström, Pehr. *Beskrifning öfver de til Sweriges Krona lydande Lapmarker*. Stockholm, 1747.
- Joki, Aulis J. *Uralier und Indogermanen: Die älteren Berührungen zwischen den uralischen und indogermanischen Sprachen*. Mémoires de la Société Finno-ougrienne – Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 151. Helsinki: Société Finno-ougrienne, 1973.
- Julku, Kyösti. *Kvenland – Kainuunmaa*. *Studia historica septentrionalia* 11. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, 1986.
- Knudsen, Trygve et Sommerfelt, Alf. *Norsk Riksmålordbok* I, Oslo: Aschehoug, 1937.
- Mette, H. J. *Pytheas von Massalia* (collegit H. J. M. Mette). *Kleine Texte für Vorlesungen und Übungen* 173. Berlin: de Gruyter, 1952.
- Milan, Karl. *Fennen und Finnen: Tacitus' Fennenschilderung im Vergleich mit Lappenschilderungen späteren Zeiten*. *Studia Philologica Jyväskyläensia* 61. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2001.
- . *Sarvia, suksia, suota: Muutamasta nimestä ja nimityksestä*. Yliopistopaino. Helsinki, 2005.
- Much, Rudolf. *Die Germania des Tacitus*. Dritte, beträchtlich erweiterte Auflage, unter Mitarbeit von Herbert Jankuhn herausgegeben von Wolfgang Lange. Heidelberg: Universitätsverlag, 1967.
- Pekkanen, Tuomo. *The Ethnic Origin of the Doulosporoi*. *Arctos – Acta philologica Fennica – Supplementum* 1. Helsinki, 1968.
- . “Germani as a Translation of Sciri.” *Indogermanische Forschungen* 76 (1971): 151–164.
- . “L’origine degli Slavi e il loro nome nella letteratura greco-latina.” *Quaderni Urbinati di Cultura Classica* 11 (1971): 51–64.
- . “Tac. Germ. 2,3 and the Name Germani.” *Arctos* VII (1972): 107–138.
- . “Sul problema del nome Germani.” *Quaderni Urbinati di Cultura Classica*, Roma 1972. 1–17 (separatim expressum) et 18 (1974): 39–55.
- . “On the Oldest Relationship between Hungarians and Sarmatians: From Spali to Asphali.” *Ural-Altäische Jahrbücher* 45 (1973): 1–64.
- . “The Hellusii and the Oxiones of Tac. Germ. 46, 4.” *Arctos* XVII (1983): 49–60.

- . “The first references to the Silk Road in classical literature.” *Traces of the Central Asian Culture in the North*. Ed. Ildikó Lehtinen. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 194. Helsinki, 1986. 173–193.
- . “De nomine Finniae Finnorumque.” *Latine sapere, agere, loqui: Miscellanea Caelesti Eichenseer dedicata*. Saraviponti – Saarbrücken, 1989. 75–90.
- . “Les peuples finno-ougriens dans la littérature ancienne.” *Romanobarbarica* 14. Roma: Herder editrice e libreria, 1996–1997. 1–13.
- . “Quid auctores antiqui de Fennoscandia et gentibus circa Mare Balticum incolentibus scripserint.” *Loquela Vivida*. Donum natalicium Nicolao Sallmann sexagesimumquintum annum agenti a fautoribus linguae Latinae vivae oblatum. Ed. Jürgen Blänsdorf. Würzburg: Königshausen und Neumann, 1999. 87–98.
- . “The Christianization of Finland: Saggi di storia della cristianizzazione antica e altomedievale a cura di Bruno Luiselli.” *Saggi di Cultura Romanobarbarica diretta da Bruno Luiselli* 8. Roma: Herder editrice e libreria, 2006. 323–344.

ThLL = *Thesaurus Linguae Latinae Online*.

Tomaschek, Wilhelm. *Kritik der ältesten Nachrichten über den skythischen Norden*. I: *Über das Arimaspische Gedicht des Aristeas*. II: *Die Nachrichten Herodot's über den skythischen Karawanenweg nach Innerasien*. Sitzungsberichte der Philosophisch-historischen Klasse der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 116–117. Wien, 1888–1889.

Torp, Alf. *Nynorsk etymologisk ordbok*. Kristiania: Aschehoug, 1919.

Verelius, Olaus. *Index linguae veteris Skytho-Scandicae sive Gothicae*. Upsalae MDCXCI.

De auctore

Professor of Latin at the University of Jyväskylä (Central Finland) 1975–1999, docent of Classical Philology at the University of Helsinki 1969–1999. President of the International Latin Academy of Rome (*Academia Latinitati Fovendae*) 2002–2010. The most important publications are studies on the ancient peoples of Northern and Eastern Europe: *The Ethnic Origin of the Doulosporoi* 1968; *On the Oldest Relationship between Hungarians and Sarmatians* 1973; *Latin Sources on North-Eastern Eurasia I, 1975, II, 1980* (with P. Aalto). Poetical works are *Kalevala Latina*, Latin translation of the Finnish national epic 1986; *Carmina sacra* 2003, Latin translation of the work “Helkavirsiä” of Eino Leino, and *Carmina viatoris* 2005, a collection of about 300 poems in Latin, partly autobiographic. Address: Adolf Lindforsin tie 9 A 34, FIN 00400 Helsinki.

Summarium Latinum

Cornuti Finni, in *Historia Norwegiae* inter gentes nominati, quae trans Norwegiam ab oriente extendebantur, explicationem probabilem non invenerunt, quia *cornu*, unde adiectivum *cornutus* derivatum est, in sensu ‘cornu capitis’ intellectum est, etsi etiam ungulam equi aut bifidam ungulam bovis, apri, cervi, etiam Fauni et Panis significat. Mense Decembri 1913 Kai Donner in Dudinka Avam-Samoiedos convenit, qui propter calceamenta ex pelle tarandri facta, parte anteriore ungulae similia, ‘viri ungulati’ appellabantur. In excerptis ex opere Aristeae Proconnesii, qui c. 625 a.Chr.n. in Asiam septentrionalem-orientalem iter fecit, incolae Sibiriae septentrionalis appellantur *Aigipodes*, homines caprinis pedibus. Primo p.Chr.n. saeculo Pomponius Mela in Sarmatia septentrionali novit *Hippopodes*, homines equinis pedibus. Tria nomina, *cornuti Finni*, *Aigipodes*, *Hippopodes*, originem ex calceamentis trahunt, in frigore arctico necessariis. Photographemata recentia ostendunt huius generis calceamenta adhuc apud Samoiedos Ngasanos et Nenets in usu esse.

Quia gentes quaedam arcticae inde a temporibus antiquissimis cognomen ex calceamentis habebant, quibus factum est, ut animalium unguulorum similes viderentur, necesse est originem nominum *Lappi* et *Finni* considerare, quorum etymologia non constat. Cum Sueticum *labbb* < *lapp* originem habeat indogermanicam et in multis linguis pedem animalis quadrupedis significet, nomen *Lapp*, quod Sami peiorativum habent, ad nomina illorum populorum veri similiter pertinet, qui propter calceamenta pedes caprinos aut equinos habere videbantur et, sicut Donner audivit, adhuc anno 1913 ‘viri unguulati’ appellabantur. An *Fenni* / *Finni* ad eundem campum semanticum cum illis coniungi possit, in medio relinquo.

Summarium Anglicum

Horned Finns. The ‘cornuti Finni’ mentioned in the *Historia Norwegiae* have not found their explanation, because the Latin word *cornu*, from which the adjective is derived, has been understood in the strict sense of ‘horn on the head’. The Latin word, however, also means ‘hoof’ of horses or ‘cloven hoof’ of cows and goats, even of the mythologic Faunus and Pan. In December 1913 Kai Donner saw in Dudinka Avam-Samojeds, who because of their cylindrically shaped reindeer winter boots, the front of which was hoof-shaped, were called ‘hoofed men’ (in Finnish ‘kaviolliset miehet’). In the extracts of Aristeeus of Proconnesus, who as early as about 625 B.C travelled in North-Eastern Asia, the *Aigipodes*, men with goats feet, are mentioned as inhabitants of Northern Siberia. In the first century A.D., Pomponius Mela knows *Hippopodes*, men with horse’s feet, in the Northmost Sarmatia. The three names, *cornuti Finni*, *Aigipodes* and *Hippopodes* find their explanation in the reindeer boots, necessary in the arctic climate. Recent photographs of the Ngasani and Nenets Samojed show that this kind of boots are still used.

The fact that some arctic peoples have since ancient times got their nickname from their boots, which made them look like hoofed animals, makes it necessary to reconsider the origin of the names Lapp and Finn, the etymology of which is unclear. As the Swedish *lapp*, earlier form of modern *labbb*, is of Indogermanic origin and has in several languages the meaning of the foot of a quadruped animal, it seems that the name Lapp, considered as abusive by the Sami, belongs to the arctic names given to people who because of their boots looked like men with goat’s or horse’s feet and were called, as Donner heard it, ‘hoofed men’. It remains an open question whether the ethnonym *Fenni* / *Finni* may be of similar origin.

Verba clauicularia

Cornua pedum, calceamenta Samoiedorum, Aigipodes, Hippopodes, etymologia nominis Lappi.